

A hagyományok és az elődök nyomában

1. Ez év júliusában a könyvkereskedések újdonságai között egy, már külsőre nézve is tetszetős kiadvány¹ vonta magára rövid ideig a figyelmet. Rövid ideig, hiszen — mint az ilyen kiadványokkal mifelénk történni szokott — néhány nap alatt az összes „kereskedelmi forgalomba került“ példányok gazdájukra találtak, sőt hamarosan eltűnt a valamivel később piacra dobott újabb szállítmány utolsó példánya is.

Pedig a kiadvány szerzőit nem tudománynépszerűsítő szándék készítette a fáradtságos, nagy türelmet kívánó helyszíni gyűjtő- és a nyomában járó, nem kevesebb időt és odaadást követelő feldolgozó munkára. Maga a gyűjtés szak-tudományi céllal, szakmai módszerességgel folyt, és a gazdag anyagot a kutatók ugyancsak a szaktudomány érdekeit szem előtt tartó igényességgel öntötték formába. A kötet tehát szakmunkaként került az olvasó elé, de azoknak abból a szerencsés fajtájából való, amely már első jelentkezésében felkelti, s — mi több — ki is elégítheti a nem szakember igényeit is.

A három szerző, Faragó József, Nagy Jenő és Vámszer Géza, a hazai magyar néprajzi kutatás három kiváló munkása, mindjárt előljáróban maga segíti az olvasót abban, hogy tájékozódjék nemcsak magának a kötetnek előkészítő és feldolgozó munkálatait illetően, hanem lehetővé teszi számára azt is, hogy a kezében lévő kötetet — az elődök eredményeinek ismeretében — a kalotaszegi magyar népviseletről szóló munkáknak viszonylag gazdag sorában elhelyezve mint e sor utolsóként jelentkező kimagasló alkotását értékelje.

2. A gyűjtés és a feldolgozás lefolyásáról az előszó aprólékosan tájékoztat. A három szerző a kötet népviseleti anyagát a terepen 1949-ben gyűjtötte, majd — a feldolgozás rendjén végzett kiegészítő helyszíni kutatással — 1950 tavaszáig dolgozta fel. Mivel az előzetes tájékozáskor, majd a feldolgozáskor felhasznál-ták a megelőző kalotaszegi népviseleti kutatások eredményeit is, de a vizsgálódást nem terjesztették ki a terepkutatás befejezésétől eltelt több mint negyed-százados időszakaszra, az előttünk fekvő munka olyan történeti-néprajzi monográfiának tekinthető, amely a kalotaszegi magyar népviselet múltját és helyzetét századunk közepe tájáig rögzíti. Noha a munka 1950-ben már kiadásra teljesen készen állott, a most végre kínálkozó megjelentetési lehetőség a szerzőket arra készítette, hogy a kézirat újabb átnézése rendjén mutatkozó fogyatékos-ságokat a helyszíni gyűjtés jegyzeteinek ellenőrző felhasználásával a lehetőségig csökkenték. Minthogy azonban — az előszó tájékoztatása szerint — a kézirat első formába öntése és a végleges időpontja között eltelt harmadfél évtized alatt a gyűjtés jelentanyaga részben elkallódott, részben a gyűjtésben is erendő hiányok mutatkoztak, a kéziratot a szerzők kénytelenek voltak — a részleteket illetően — némi hiánnyal közzétenni, hiszen éppen az öregebb rendűek, akiktől a felvilágosítások jelentős részét gyűjtötték, már elhaltak.

Az előszó tájékoztat arról is, hogy a szerzők nemcsak a szigorúbb értelemben vett Kalotaszeget vonták érdeklődésük körébe: a vizsgálódást messzebbre is kiterjesztették. Ez az eljárás már csak azért is helyes, mert eleve is jogosan feltételezhető, hogy a népviseleti hatás-kisugárzások határai korántsem esnek egybe a néprajzilag Kalotaszegnek nevezett táj legszélső településpontjaival. Ugyancsak helyeselhető az is, hogy — főként a kalotaszegi kézművesség népviseleti termékei elterjedésének tanulmányozásakor — a gyűjtők nem szorították a kutatást és a szemléltetést szűk földrajzi és népi korlátok közé. Az ilyen irányú tájékoztatás mellett a gyűjtésben és a feldolgozásban való munkatársi osztozkodás tisztázására a szerzők éppúgy sort kerítettek, mint a képanyag rajzolói, a fényképfelvétel készítői és az adatközlők személyének megjelölésére.

3. Minthogy pedig maguk a szerzők már az előszóban történeti-néprajzi monográfiának minősítik munkájukat, érthető, hogy kötetük első fejezetében eléggé részletes tudománytörténeti értékelés kíséretében bemutatják az elődök kezdeményezéseit, jelentős eredményeit is.

Az így elénk rajzolódó képből feltűnő, hogy a magyar népviselet megismeretetésére irányuló, a XIX. század első feléből ismert korai magyar viselet-

leírások után a kalotaszegi viselet viszonylag későn, csak az önkényuralom éveiben került az érdeklődés fénykörébe.² Kővári László, Bem tábornok seregének haditudósítója, majd később az erdélyi múlt és jelen nagy kutatója-ismertetője, 1854-ben egy acélmetszetű kép kíséretében tette közzé az első leírást a kalotaszegi férfi és női viseletről. Ezt követően 1856-ban egy M. Gy. betűjegy mögé rejtekező szerző, majd 1864-ben egy ismeretlen, 1867-ben pedig Soós Antal bánffyhunyadi tanító örökítette ránk legalább nagy vonalakban a kalotaszegi viselet korabeli képét. Jóllehet e leírások tudománytörténeti jelentősége rendkívül nagy, a kalotaszegi viselet alapos, tudományos igényű vizsgálata csak a magyar néprajz századvégi megszűlésével kezdődik. Éppen a magyar néprajzi kutatás úttörője, Jankó János az, aki 1892-ben közzéteszi a Kalotaszegről szóló első terjedelmes néprajzi monográfiát³, amelyben az előzőeknél jóval részletesebben, tucatnyi szemléltető kép kíséretében állítja az olvasó elé a kalotaszegi férfi és női viseletet. Az ő néprajzi vizsgálódásait támogató kalotaszegi értelmiség köréből kiemelkedik Gyarmathy Zsigáné Hory Etelka alakja, aki népviseleti leírásaival nemcsak a szaktudományi érdeklődést fokozta, hanem személyes kapcsolatai révén ráterelte Kalotaszegre a művészvilág figyelmét is. Vendégeként járt és festett Kalotaszegen Munkácsy Mihály, az angol Walter Crane, a preraffaeliták világhírű vezére (Kós Károly egyik mestere) és e táj népművészeti világának két megszállottja: Edvi-Illés Aladár és Körösfői-Kriesch Aladár is.⁴

Jankó és az utána Kalotaszeget járó művészek századunk első évétől kezdve rendkívüli mértékben felkeltették az érdeklődést az itteni viselet és a hímzés-világ iránt. A nagy magyar néprajzi hármast, Báthy Zsigmond, Györffy István és Viski Károly elsőként említett tagja a kalotaszegi divat változásáról a szaktudományi igényesség szintjén értekezett (1900), majd néhány évvel később megjelent Malonyai Dezső hatalmas kalotaszegi népművészeti kötete.⁵ Ez szaktudományi szempontból nem érte el kora igény szintjét, de a kötet művészi munkatársai — Edvi-Illés Aladár, Juhász Árpád, Körösfői-Kriesch Aladár és Telegdy Árpád — páratlanul gazdag rajz- és festményanyagukkal feledtetik a leírás fogyatékoságait.

Jankó és Malonyai nagy jelentőségű munkálkodása után a Kalotaszeget tollal és a művészet eszközeivel ismertető Kós Károly írásaiig⁶ ez a táj csaknem teljesen kiesett a népviseleti érdeklődés köréből. A Kós nyomába lépő Dóczyne Berde Amál művészszemmel készült leírása (1939) után Daróczy Ferenc vistai református lelkész és esperes rajzolt élethű képet faluja ruházkodási helyzetéről és a viseletében végbement több évtizedes változásokról (1936). A továbbiakban több néprajzi kutató (dr. Kós Károly, P. János Magda, Kresz Mária, Palotay Gertrud, Katona Szabó István) és a kolozsvári nyelvésziskola munkásai (Gálffy Mózes, Márton Gyula, Csák László, Péntek János) a viselet további részletvizsgálatával, illetőleg e ruházkodásra vonatkozó tájsozányag közlésével járultak hozzá a Kalotaszeg és környéke e kérdéskörébe tartozó problémáinak megismertetéséhez. A viselettörténet és a ruházkodásban szerepet játszó népi kézművesség mesterneveinek gyűjtése is a kolozsvári nyelvészek körében indult meg.

A kalotaszegi viseletkutatás történeti szemléje nem volna teljes, ha záradékul nem emelnék ki a kötet egyik szerzőjének, Nagy Jenőnek szerepét e néprajzi táj kutatásában. Nagy Jenő szinte gyermekifjú-korától kezdve egy életen át odaadóan fáradozott — más néprajzi területek népviseletének és tájnyelvének kutatása mellett — Kalotaszegnek a most közzétett kötetben tárgyalt kérdései iránt. Ide vonatkozó tudományos és tudománynépszerűsítő közleményeinek sorából doktori dolgozata⁷ és a kalotaszegi viseletről magyar és román nyelven a szélesebb körű olvasóközönség tájékoztatására közzétett terjedelmesebb viseletmonográfiája⁸ — ilyen irányú törekvéseinek kiemelkedő bizonyossága. Aligha téved e sorok írója abban a hiedelmében, hogy a most előttünk fekvő kötet földrajzi tájának megválasztásában és a munkatársak kutatási kedvének erre terelésében Nagy Jenőnek döntő szerepe lehetett.

4. A kalotaszegi viseletkutatás vázlatos történeti szemléjének mintegy összefoglaló értékeléseként megállapítható, hogy nincs táj, amely iránt olyan régóta, olyan tartós érdeklődéssel és olyan gazdag eredményeket hozón irányult volna a viseletkutatók figyelme, mint Kalotaszeg. De ha ez így van, és ha az eddigi eredmények valóban jelentősek, felvetődik a kérdés: érdemes-e olyan elismeréssel fogadnunk a kutatásra újabban vállalkozó három szakember fáradozásának eredményeként most megjelent viseletmonográfiát?

Ha meggondoljuk, hogy a népi-társadalmi élet örök mozgásban, állandó, szakadatlan változásban van, már ez is jogosulttá, sőt egyenesen kötelezővé teszi

azt, hogy a néprajzi kutatók kisebb-nagyobb időközökben újabb meg újabb kutatást végezzenek egy-egy már megelőzőleg „feltárt” vidék ilyen vagy amolyan jelensége vagy jelenségcsoportja területén mutatkozó változások rögzítése érdekében. De a tudományos kutatás és feldolgozás szempontjaiban, módszereiben, műszaki lehetőségeiben beálló üdvös változások is újabb meg újabb igényekkel, lehetőségekkel ösztökélik az egymást követő nemzedékek munkásait egy-egy néprajzi terület ismételt átkutatására. A magyar néprajzi kutatás igényei, módszerei a népélet századvégi, e század eleji vizsgálódási igényeinek és módszereinek szintjén már jóval túljutottak. Ma a népélet s közelebbrebbi a viselet körébe tartozó jelenségeket nem önmagukban és önmagukért, a társadalmi valóságtól elszakítva vizsgálja a kutató, hanem a társadalom életmegnyilvánulásaként. E kötet szerzői is ilyen értelemben kitágított szemlélettel, igénnyel fogtak a kutatáshoz, és a feldolgozásban érvényesítették a modern szempontokat, alkalmazták az anyagkezelésben az újabb módszereket.

A gyűjtésben és az anyagfeldolgozásban eddig egyetlen táj népviseletének kutatásakor sem alkalmazták a kötet szerzőitől gyakorolt következetességgel azt az eljárást, hogy a népviseletkutatást egybekapcsolják a népélet olyan megnyilvánulásainak vizsgálatával, amelyek mintegy alapot, tárgyi, anyagi lehetőséget teremtenek a népi viseletdarabok előállítására. A szerzők ugyanis nem elégedtek meg az érdeklődési körükbe vont táj viseletdarabjainak pusztá leírásával, illetőleg — amennyire ez lehetséges — az egyes darabok történetének tisztázásával, hanem kiterjesztették a kutatást azokra a népi mesterségekre is, amelyeknek a viseletdarabok anyagának, formájának, díszítésének előállításában, illetőleg kialakulásában szerep jutott. Az így kitágult vizsgálódásnak aztán a viseletkutatásbeli szerepen túl utaló jelentősége van, hiszen ez rávilágít arra, hogy a falu hagyományos társadalmi, foglalkozásbeli életében jelentkező mozgás, a polgárisodás, a városiasodás irányába sodró fejlődés, a gépesítés és a gyáripár hatása milyen mértékben befolyásolja, csökevényesíti el a falusi kézműiparnak a viseletdarabok készítésében, alakításában játszott régebbi szerepét. Emellett az ilyen új szempontú vizsgálódás fényénél tisztázódhatik például a viseletváltásnak, illetőleg a viselet elhagyásának az az egyébként megmagyarázhatatlan jelensége, hogy a kalotaszegi viselet hagyományos darabjainak megőrzése csak a női viselet vonatkozásában észlelhető, a férfilakosság ruházatában — a foglalkozásban bekövetkezett változás eredményeként — jórészt célszerűségi okokból már néhány évtizede a hagyományos viseletdarabok teljes elhagyása és a városias viseletdarabok felvétele a jellemző.

5. Az előbbieken előadottak teljesen indokolják a szerzőknek azt az eljárást, hogy a kötet anyaga három részbe csoportosítva kerül az olvasó elé.

A munkának csaknem fele terjedelmét lefoglaló első rész a viseletdarabok anyagával, illetőleg a viseletdarabokat előállító, formáló népi mesterségekkel foglalkozik. A *viselet előállítása* című részben (25—188.) a munka dandárjának elvégzésében az eddig csak szellemi néprajzosként ismert Faragó József — megjelentetésünkre — a tárgyi néprajzi kutatás teljes fegyverzetében új oldaláról mutatkozik be, amikor a pártakészítés és a kalaposmesterség, a fésűművesség, a bujka- és kötényvarrás részletes leírását egymaga adja, a szücsmesterséget meg Nagy Jenővel társszerzőségben. A kalotaszegi kézművesség kérdését tárgyaló első fejezet élén a hagyományos viseletdarabok alapanyagát döntő mértékben szolgáltató kenderfeldolgozás, illetőleg szövőmesterség kerül a Nagy Jenőtől megszokott alapos leírásban élénk. A kézművességről szóló rész zárójegyzete a háziiparnak, a kézművességnek és a kézműves árutermelésnek a kalotaszegi népviselet ki- és átalakításában játszott szerepét vázolja fel. E fejezet — Faragó megfogalmazásában — az ide vonható kérdések egész sorát tisztázza, s ennek rendjén sor kerül a kézművesség és a kézműves árutermelés szerteágazó kérdéseinek részletes elemzésére, sőt az áruehelyezés és a kereskedelemben e tekintetben mutatkozó visszasságok tárgyalására is. Végül e fejezet lezárásaként a szerző csak futólag ugyan, de utal a viseletdarabok előállításának az új társadalmi-gazdasági rendszerben bekövetkezett változására.

6. Ilyen előkészítés után magát a viseletet a kötet második része, *A viselet helyzete* (189—354.) tárgyalja négy fejezetben. Az első a hajviselettel és a fejrelvőkkel foglalkozik. A női hajviselet és a női fejrelvők e fejezetben (189—222.) érthetően jóval terjedelmesebb tárgyalást kívánnak meg, mint a férfiaké, hiszen a nők hajviselete a gyermekkortól a késő öregkorig összehasonlíthatatlanul több gondot okoz. A női hajviselet-formák életkoronkénti ismertetése mellett az egyes viseletdarabokkal (párta) és különleges alkalmakkal (lakodalmi felkontyolás) kap-

csalatos hajviselet, a fejrevalók (keszkenő, szalmakalap) és az ezekkel kapcsolatos — nemegyszer évődő, trefás — szokások ismertetésére is sort kerít az e fejezetben vizsgálódó Faragó.

A női hajviselet és fejrevalók tárgyalásával szemben a férfinépséggel kapcsolatos e kérdéskörbe tartozó jelenségek ismertetésére alig harmadnyi tér jut (223—234.). A férfiak haj- és bajuszviselete ugyanis jóval kevesebb kérdést vet fel, hiszen például különlegesen kalotaszegi férfi hajviseletről — a régi hosszú hajviseletnek a század elején történt felhagyása óta — beszélni sem lehet; azóta a férfihaj alakítása falun a *nyíró-ember*, a városias Bánffyhunyadon a borbély kezére került.

A férfi fejrevalóról már jóval több feljegyeznivalót találtak a kutatók. Amellett, hogy a különböző kalapfajták (süccre, párizsi, munkácsi, albion, emberes, szalmakalap stb.) meg a sapka leírására is sort kellett keríteni, a nagylegény kalapékessége, a *bokréta* és a *díszű* viselése is külön beható vizsgálatot és leírást kívánt meg.

7. A következő fejezetben a ruházattal kapcsolatos megfigyelések sorakoznak. Előbb az alsó-, azután a felsőruha darabjait, előállításuk, alakításuk és viselésük módját, szabásformáikat, nemekhez és életkorokhoz kötött változataikat mutatják be a szerzők, olyan aprólékosan, részletezőn, hogy például egy-egy „intimebb” női ruhadarab esetében felvetődhetik az olvasó gondolatában a pajzán kérdés: ugyan miképpen hatolt olyan nagy hozzáértéssel férfi kutató a kérdéskör rejtelmeibe?

8. A viselet bemutatására szánt második részt a lábbelivel kapcsolatos megfigyelések rekesztik be. A vizsgált terület lábbeliviseletének régiségbeli helyzetére nézve a kutatóknak nem állottak rendelkezésre történeti adatok, s e tekintetben nem segített a gyűjtőknek — a kutatás időpontjának viszonylagos kétsői volta miatt — az akkor élő legidősebb rendűek emlékezete sem. S noha kétségtelen, hogy a lábbelifajták közül a *bocskor* a régiségben Kalotaszegen is általános lehetett, a múlt század közepe óta a kutatás időpontjáig a bocskorviseletre mindössze két faluból (Bábony, Mákó) sikerült értesülést szerezni. Mivel ilyenformán mind a női, mind a férfi lábbeli Kalotaszegen az első világháborúig — kalotaszegiesen szólva — a *csizma* volt, a kutatók először e lábbelifajta ismeretetésére kerítenek sort.

A csizmaviselet tekintetében megint érdekesen mutatkozó szabályszerűség az, hogy noha a múlt században még mindkét nem csizmát viselt, a férfiak ez esetben is hamarabb tértek rá a bakancs- és a cipőviselésre, mint a nők. Figyelemre méltó viselettörténeti tény tehát a nőknél a hagyományos viseletdarabok megőrzésével párhuzamos csizmaviselet szokásának megtartása. A hagyományostól való eltérés itt csak abban jelentkezik, hogy míg a női nem fiatalja a múlt században még szinte kizárólag *piros csizmát* viselt, az öregebb rendűek már akkor kezdték felcserélni — az élénkebb színektől való vizsolygásból — a piros csizmát feketével. A fiataloknál a piros csizma az első világháborúig tovább dívott, akkor aztán a piros karmazsinbőr hiányával a halodás korszaka köszöntött be. Az ide vonatkozó fejtegetések szemléltetésére mellékelt „térvázlat” jól mutatja azonban, hogy a halodás nemcsak az anyagbeszerzés lehetőségének megszűnése miatt következett be, hiszen a piros csizma elhagyása elsősorban a két város, Bánffyhunyad és Kolozsvár kereskedelmi vonzásába került pontokon vette kezdetét, és csak azután terjedezett távolabbi falvak felé is.

A női viseletben tehát a vizsgálódás időszakának utolsó két évtizedében a piros csizmát a fekete váltotta fel. A viseletváltás azonban ilyen vonatkozásban is tovább haladt, mert a harmincas évek közepétől kezdve a félcipő meg a szandál terjedt el rohamosan. A csizmát ez idő tájtól kezdve csak a hagyományos viseletdarabok felöltések, azaz ünnepi alkalmakkor viselték, illetőleg viselik máig is.

A férfi lábbeliviselet az első világháborúig nagyjában a nőivel azonos jellegű volt, azzal a természetzerű különbséggel, hogy a férfiak — a bocskorviselet eltűnése után — csak fekete csizmát viseltek. Az első világháború után a férfi lábbeliviseletben a *bakancs* megjelenése nagyfokú változást okozott. A csizma megmaradt ugyan az ünnepi alkalmak viseletdarabjának, de más alkalmakkor jórészt csak a vagyonosabbak hordták, a kevésbé tehetősek megelégedtek a bakancscsal is. A városon vagy a vasútnál és az ipartelepeken dolgozók között a munkanapok lábbelije már a század elejétől kezdve a bakancs volt.

9. A viselet kérdéseinek részletekbe menő szemléje után valóban nem felesleges a kótetnek az az összegező fejezete, amely Faragó József fogalmazásában a viseletváltozást előidéző társadalmi, kereskedelmi, ipari és célszerűségi okokról,

a változások lefolyásáról és a vizsgált tájegység két városi településének, Bánffy-hunyadnak és Kolozsvárnak a változásokban játszott szerepéről tájékoztat.

A népviselet jellegének anyagi meghatározója elsősorban az egyes viseletdarabok előállításához szükséges nyersanyagok mennyisége és minősége, termelése és elosztása. Minthogy e tényezők térben és időben állandó változásban vannak, a változások magától értetődően kihatnak a viseletdarabok alakulására, változására is. A hagyományos ruhadarabok csak addig maradhatnak meg, amíg a darabok előállításához szükséges anyagok beszerzése lehetséges. Ha pedig egy régi, helyileg nehéz, hosszadalmas munkával előállított anyag egyeduralmának más, a kereskedelem útján könnyebben megszerezhető, olcsóbb és célszerűbb anyag vet véget, ez természetesen a viseletdarabok előállításában, alakításában, díszítésében is változást okoz. Valamely anyag időleges hiánya, majd újabb megjelenése viszont a viseletbeli anyag felhasználásában bizonyos ingadozás oka lehetett. Például, amikor az első és a második világháború alatt a tengerentúli gyapotbehozatal úgyszólván teljesen szünetelt, az előbbiekből terét veszített versenytárs, a kender újra nélkülözhetetlen anyaggá lépett elő, hogy aztán a második világháború után a külkereskedelmi lehetőségek és a nagy gazdasági átalakulások következtében újra háttérbe szoruljon a gyapottal szemben.

A viselet változása, fejlődése megállíthatatlan időbeli, de ugyanakkor térbeli folyamattal is. A változás azonban nemcsak anyagi, gazdasági és társadalmi okok függvénye és következménye, szerepet játszik benne a szóban forgó táj földrajzi helyzete is. Kalotaszeg például a Kolozsvár—Bánffyhunad tengely mentén és ennek közvetlen közelében elhelyezkedő településeivel évszázadok óta állandóan ki volt téve a két említett város divatirányító-változtató hatásának. Az előbbiekből e sorok írója — a kötet szerzőinek ilyen irányú eredményeit ismertetve — futólag utalt arra, hogy egyes viseletdarabok átalakulása, illetőleg végleges eltűnése mindig a két városi pont közelében indult meg, és úgy terjedezett tovább. A két város közül különösen Bánffyhunad az, amely Kalotaszeg divatközpontja. Onnan érték az újabb meg újabb divat- és célszerűségi hullámok a főként a nyugatibb kalotaszegi településeket úgy, hogy az újabb divatelemek mintegy beépültek a hagyományos viseletkészletbe, és így a változás csak átalakulást, fejlődést és nem teljes viseletváltást jelentett. Ettől eltérő volt Kolozsvár hatása: néhány közvetlenül a város közelébe eső ponton gyökeres viseletváltás történt a ruházat, a lábbeli és a fejrevaló teljes elvárosiasodása irányába. Éppen ezért jogosan feltételezhető, hogy Bánffyhunad és Kolozsvár, a kalotaszegi magyar népviselet e két ellentétes pontja — hihetőleg évszázadok óta — jelentős hatást gyakorolt és alkalmasint gyakorol ezután is a táj népviseletének alakulására, változására.

10. Ezzel a kötet zárófejezetét berekesztő megállapítással e sorok írója tulajdonképpen be is fejezhetné a most közzétett viseletmonográfia bemutatását, ha a tartalmi értékek felvillantása után nem éreznék kötelességének a kötet egyik elhalt szerzőjének érdemeiről és a többi munkatárs hozzájárulásáról is megemlékezni.

A kutatásnak és a feldolgozásnak ábécérendben két első résztvevőjéről a megelőzőkben legalább futtában szó esett, s így csak a harmadik kutatóról, Vámszer Gézáról kell megjegyeznem annyit, hogy — sajnos — nemcsak nyomdába került válogatott tanulmányainak, cikkeinek, hanem az ő kutatói fáradozásával élénk került kötetnek megjelenését sem érhetne meg: a múlt évben, nyolcvanéves korában befejezte a népi hagyományvilág kutatásának szentelt életét. A kutatásbeli odaadásról tanúskodó önálló néprajzi és társadalomtudományi jellegű munkáin és remélhetőleg közelesem kötetben megjelenő válogatott tanulmányain kívül múzeum- és természetjárás-szervező tevékenysége — előbb Csíkszékben, majd Kolozsvárt, utóbb éppen az Erdélyi Kárpát Egyesület elnöki tisztjében — maradandóan őrzik emlékéit. Mindemellett Vámszernek egy viseletdarab vizsgálatán túl az előbbiekből ismertetett kötet ennél sokkal többet köszönhet. Az előző lelkiismeretes tájékoztatásából (7.) ugyanis kiderül, hogy a terepkutatás földrajzi kereteit tekintve ő tágította ki legjobban a kutatási kört: mintegy 33 településen rögzítette ceruzavázlatban, majd kidolgozott rajzban és fényképezés útján a népi élet jelenségeit is. A kötet gazdag rajz- és képanyaga Vámszer meg két szerzőtársa vázlatai, felvételei mellett Kulin Miklós, Kabay Béla, Marx József és Szabó Tamás színes felvételeivel gazdagodott. Sajnálatos, hogy az egyes viseletdarabok elterjedésének szemléltetése céljából tervezett és Tóth István pompás kivitelezésében készült eredeti térképvázlatok nem kerülhettek bele a kötetbe. Halay Hajnal kénytelen volt ezeket jóval kevésbé szemléltető „térképvázlatokká“ egyszerűsíteni. Az így

kötetbe került vázlatok Halay más, igazán szakszerű rajzaival együtt jelentős mértékben hozzájárulnak a viseletmonográfia szaktudományi értékének fokozásához.

11. A kötet filológiai felszereltségéről az értékelő toll csak dicsérető szavakat vehet papírra. A fejtegetéseket kísérő szövegközti irodalmi utalások, a külön felsorakozó jegyzetek az avatatlan olvasó számára a megértésben aligha jelentenek akadályt, a szakembernek viszont megadják a lehetőséget a megállapítások ellenőrzésére s még inkább a további kutatásra.

A filológiai felszereltségről szólna külön ki kell emelnem a Faragótól — tőle megszokott körültekintéssel — egybeállított forrásjegyzéket. Hogy a szemle értékelő megjegyzéseinek elhithető ereje valamelyest növekedjék, itt egy kifogásoló megjegyzés kívánkozik tollra. Minthogy — a szakember számára nem új dolog — teljes könyvészet nincs, ez esetben is megemlíthető: nem látszik indokoltnak Viski Károly egy Kalotaszeg néprajzi határait szaktudományi módszerességgel tisztázó dolgozata⁹ mellett Herepei János egy kis cikkekcskéjének¹⁰ besorozatlanul maradása; az utóbbi cikk a kalotaszegi cifraszűr vonatkozásában érdekesen egészíti ki azt a képet, amelyet Faragó a befejező részben a vizsgált táj és egyik vonzéspontja, Kolozsvár kapcsolatában vázolt fel. S hogy e sorok írója némi szerénységéről tegyen bizonyosságot, aligha ártott volna a könyvészet és a fejtegetések teljességének, illetőleg történeti megalapozottságának, ha a könyvészeti egybeállítás bizonyosságot szolgáltatna arra, hogy a szerzők ismerték a *Kalotaszeg helyneveihez* mellékelt történeti térkép-vázlatot és a táji határookra vonatkozó történeti adalékokat és észrevételeket.

Ezek a lényegét egyáltalán nem érintő kiegészítések semmiben sem módosítják sem az értékelő észrevételek írójának, sem a kötet forgatóinak azt a véleményét, hogy az a kiváló önkéntes néprajzi kutatócsoport, amely már eddig megteremtette Kászon és a Szilágyság népművészeti monográfiáját, ezzel a munkával ismét teljes elismerésünket megérdemlő történeti jellegű néprajzi monográfiával gazdagította egy erdélyi táj viseletére vonatkozó ismereteinket. E csoport odaadó munkájának nagy eredménye, hogy rendre-rendre eltűnnek a teljesen ismeretlen néprajzi foltok Erdélyi térképéről.

Az itt mutatkozó eredmények sohasem válhatnának közkinccsé, ha a Kriterion Kiadó vezetőségének megértése nem biztosítana nyomdai tért a hagyománymentő munkák számára. Él bennünk a remény, hogy egyfelől a kutatócsoport tagjaiban a megismerésre törekvő nekiszánás, másfelől a Kiadóban a támogató-készség nem lanyhul el a népiélet értékeinek megmentése, illetőleg az ezekre vonatkozó ismeretek közkinccsé tétele tekintetében.

JEGYZETEK

1. Faragó József—Nagy Jenő—Vámszer Géza: *Kalotaszegi magyar népviselet (1949—1950)*. Bukarest, 1977.
2. A viseletkutatás részletes eredményeire nézve I. Kresz Mária: *A magyar parasztviselet 1820—1867*. Budapest, 1956. 9—12., 115. és köv.
3. Jankó János: *Kalotaszeg magyar népe*. Néprajzi tanulmány. Budapest, 1892.
4. S. Bartha Éva: *Kalotaszeg nagyasszonya*. Korunk, 1973. 1735—1737.
5. Malonyai Dezső: *A magyar nép művészete* című ötkötetes kiadvány I. kötetéből: *A kalotaszegi magyar nép művészete*. Budapest, 1907.
6. Kós Károly: *Kalotaszeg*. Kolozsvár, 1932. (benne külön *A kalotaszegi ruha* című fejezet). — *Három népviselet*. Erdélyi Helikon, 1933. 15—18.
7. Nagy Jenő: *A népi kendermunka műszókincse Magyarvalkón (Kalotaszeg)*. Debrecen, 1938.
8. Nagy Jenő: *A kalotaszegi magyar népi öltözet* (Népművészeti Füzetek). Bukarest, 1958. — *Portul popular maghiar din tinutul Călatei* (Caiete de artă populară). București, 1958. — A társszerző többi, ide tartozó közleményének könyvészeti felsorolását I. a kötet 386. lapján.
9. Viski Károly: *Etnikai csoportok, vidékek*. Budapest, 1938. 20—21. — Filep Antal és Kósa László újabban megjelent, hasonló jellegű összefoglaló tájékoztatása is helytel kaphatott volna a könyvészetben.
10. Herepei János: *Tárkányiék*. Erdélyi Múzeum, 1943. 279—281.